

GAMTAMOKSLINIO UGDYMO ASPEKTAI FORMALIOJO ŠVIETIMO SISTEMOJE

Danutė Plytnykienė, Ramunė Vėželytė

*Vilniaus pedagoginis universitetas, Vaikystės studijų katedra,
Vilniaus lopšelis-darželis „Pasaka“*

Anotacija

Ikimokyklinė įstaiga yra Lietuvos Respublikos formaliojo švietimo sistemos pirmoji pakopa. Kiekviena įstaiga kuria savitą ugdymo programą, derina metodus bei būdus, kelia tikslus, atitinkančius vaikų, jų šeimų, artimiausios gamtinės aplinkos, bendruomenės poreikius.

Pranešime pateiktas gamtamokslinio ugdymo modelis, kuris atspindi gamtos pažinimą įvairiose ugdymo sistemose, formuojamose vertybinėse nuostatose. Taip išryškintas ugdymo turinio fragmentas, kuriame atsispindi įstaigos programos savitumas ir gamtamokslinio ugdymo vientisumas.

Išanalizuotose vertybinėse nuostatose gamtos pasaulis suvokiamas kaip nedalomas. Remiantis gamtamoksliniu ugdymu vaikams skiepijamos vertybinės nuostatos, kreipiančios juos tapti brandžiomis asmenybėmis: taikyti įgytas žinias ir gebėjimus, spręsti kasdieninio gyvenimo problemas, ugdyti pasitikėjimą savimi, jausti atsakomybę bei gebėti prisitaikyti prie kintančios aplinkos.

Pagrindiniai žodžiai: *ikimokyklinė ugdymo programa, gamtamokslinio ugdymo modelis, ugdymo turinio fragmentas.*

Įvadas

Ikimokyklinė įstaiga yra Lietuvos Respublikos formaliojo švietimo sistemos pirmoji pakopa.

Darnus vystymasis, informacinės visuomenės plėtra, vertybinių nuostatų kaita, globalizacija bei Lietuvos respublikos švietimo įstatymas, Lietuvos švietimo koncepcija ir Bendrosios programos įpareigoja ikimokyklinės įstaigas kurti savitas ugdymo programas, derinti savo tikslus su vaikų, jų šeimų, artimiausios gamtinės aplinkos, bendruomenės ir valstybės poreikiais. Pedagogų bendruomenių kuriamos ikimokyklinės įstaigos vaikų ugdymo programos turi realias galimybes įgyvendinti jas lankančių vaikų poreikius, sudaryti sąlygas ugdyti, nuolat derinti, papildyti, kaskart atnaujinti turinį bei metodus (Metodinės rekomendacijos Ikimokyklinio ugdymo programai rengti, 2006).

Kuriant savosios institucijos programą pedagogams didėja poreikis susipažinti su strateginiais švietimo dokumentais, analizuoti ugdymo prioritetus, siekius, veiksmus, aiškintis ugdymo kokybės kriterijus, susipažinti su ugdymo metodų naujovėmis.

Lietuvoje taikomos įvairios pedagoginės sistemos, ugdymo metodai. Įgyvendinant ikimokyklinės įstaigos ugdymo programą, kiekviena savitai sprendžia gamtamokslinių pradmenų ugdymą, jo integravimą į įvairias vaiko veiklos sritis.

Gamtamokslinio ugdymo pradmenys formuojami ikimokykliniame amžiuje nepriklausomai nuo to, koku metodu ugdomi vaikai. Ikimokyklinukai pradeda suprasti mūsų planetoje gyvybę palaikančias sistemas, priklausomybės ir priežastingumo procesus, atsakingai taikyti gamtotyros žinias, ugdomi gamtojautą, ima aktyviai veikti, atrasti, išbandyti, tyrinėti, patirti pažinimo ir atradimo džiaugsmą, kaupti patirtį, dalyvauti sprendžiant įvairias problemas, kelti hipotezes, susijusias tiek su gyvąja gamta, tiek su įvairiaisiais gamtos reiškiniais. Remiantis gamtamoksliniu ugdymu, vaikams skiepijamos vertybinės nuostatos, kreipiančios juos tapti brandžiomis asmenybėmis: taikyti įgytas žinias ir gebėjimus, spręsti kasdienio gyvenimo problemas, ugdyti pasitikėjimą savimi, jausti atsakomybę bei gebėti prisitaikyti prie kintančios aplinkos.

Pedagogų bendruomenė, kurdama savitą Vilniaus lopšelio-darželio „Pasaka“ Ikimokyklinio ugdymo programą (2007), turėjo realias galimybes atsižvelgti į įstaigą lankančių vaikų poreikius, tėvų pageidavimus, jų lūkesčius, todėl ugdymo(si) programoje taikomi įvairūs metodai, sistemos bei realizavimo idėjos:

- Kūrybinio (kompleksinio) ugdymo metodas pagal vaiko ugdytinas kompetencijas;
- Valdorfo (Štainerio) pedagogika pagal temas, atitinkančias metų ritmą;
- M. Montessori ugdymo metodas pagal sukurtas edukacines erdves.

Kūrybinio (kompleksinio) ugdymo metodas visa apimantis, visybinis, visuminis (holistinis). Šis ugdymo(si) būdas nusako siekiamybę plėtoti vaiko kompetencijas (socialinę, sveikatos saugojimo, pažinimo, komunikavimo, meninio suvokimo), atsižvelgiant į vaiko galimybes, iniciatyvas, patirtį, motyvaciją. Tai ugdymasis aktyviai veikiant. Kūrybinio (kompleksinio) ugdymo metodas padeda įgyti gamtamokslinio ugdymo pradmenis, t. y. tobulinti gamtos pasaulio pažinimą bei formuoti vertybines nuostatas (Metodinės rekomendacijos Ikimokyklinio ugdymo programai rengti, 2006).

Valdorfo (Štainerio) pedagogikos tikslas, kaip teigia D. Žilienė (1997), – laisva, harmoninga asmenybė. R. Štaineris (1998) ugdymą traktavo kaip pagrįstą žmogaus pažinimu veiklą. Vienas iš pagrindinių jo pedagogikos principų auklėjant ir mokant – tai mokymas kūrybiškai telkti jėgas, ugdyti gamtos pažinimą ir meninį skonį, mokymas jausti save, šalia esantį žmogų, aplinką, be to, teigiama, kad žmogaus santykis su gamta parodo jo dvasines vertybes.

M. Montessori pedagoginė sistema remiasi universaliosiomis kultūrinėmis vertybėmis. Kaip teigia V. Gasparkaitė (2000), M. Montessori klasės aplinkoje mokslo medžiaga – kalba, biologija, astronomija ir pan. – sudaro atskirą taką pasauliui tyrinėti, individualiems atradimams, kurie kreipia vaikus kilti į aukštesnį idėjų pasaulį, nes tikrasis žmogaus pašaukimas – ne vien būti, bet ir kurti. M. Montessori teigimu, ne žinios yra svarbiausia vaikui, jos ateina savaime, bet natūralus noras veikti, turėti pasirinkimo laisvę, patenkinti visus poreikius, kuriuos suteikia Gamta, o ypač dvasinius poreikius (Jankauskienė, 2000).

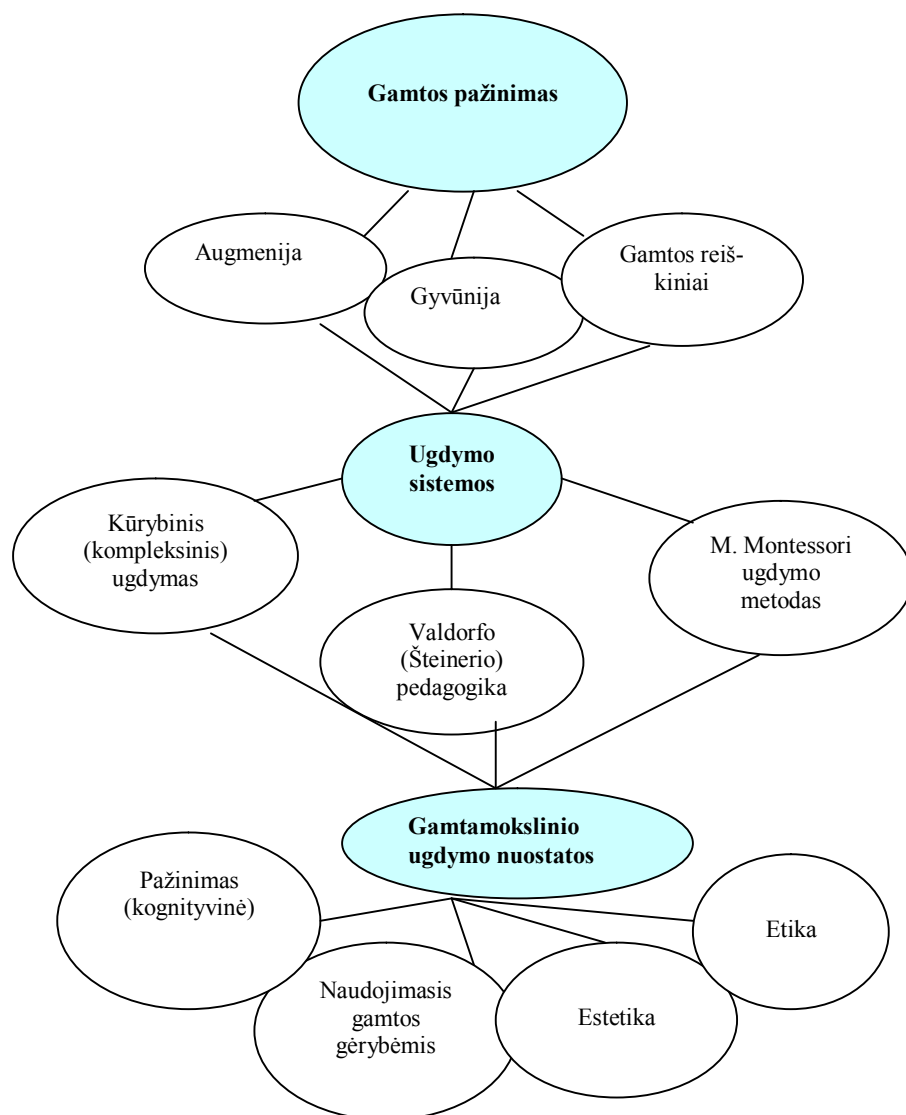
Norėdami išsiaiškinti gamtamokslinio ugdymo aspektus pirmoje formaliojo švietimo pakopoje, pateikiame Vilniaus lopšelio-darželio „Pasaka“ Ikimokyklinio ugdymo programą.

Straipsnio tikslas – išanalizuoti gamtamokslinio ugdymo aspektus skirtingose ugdymo sistemose, išnagrinėti gamtamokslinį ugdymo modelį išskiriant vieną ugdymo(si) turinio fragmentą.

Vilniaus lopšelio-darželio „Pasaka“ Ikimokyklinio ugdymo programa atsižvelgia į pažangiausias mokslo ir visuomenės raidos tendencijas. Gamtos pažinimas padeda vaikui tenkinti prigimtinius, kultūrinius, etninius, socialinius, pažintinius poreikius, puoselėti mokymosi motyvaciją. Tam sudaromos atitinkamas edukacinės sąlygos gamtai pažinti. Gamtoje ugdytinis savarankiškai veikia, yra iniciatyvus, geba kūrybingai reikštis, savitai kurti.

Gamtamokslinio ugdymo modelį (žr. 1 pav.) sudaro trys pagrindinės, atitinkančios ikimokyklinio amžiaus vaiko raidos ypatumus, dalys:

1. Gamtos pažinimas, atsižvelgiant į prieinamiausią ir suprantamiausią vaiko pažinimo erdvę:
 - į artimiausioje aplinkoje augančius augalus, jų įvairovę bei augimo ciklus (augalo sezoniškus pasikeitimus ir kt.);
 - į gyvūnijos įvairovę (skraidančius, ropojančius, rausiančius, vandenyje ar sausumoje gyvenančius laukinius padarus, naminius gyvūnus, ir kt.) bei vaikų globojamus augintinius;
 - į gamtos reiškinius, žmogaus priklausomybę ir prisitaikymą prie gamtoje vykstančių pokyčių (temperatūrų svyravimus, klimato atšilimo problemas ir kt.).
2. Gamtos pažinimas įvairiose ugdymo sistemose (kūrybinio (kompleksinio) ugdymo, Valdorfo (Štainerio) pedagogika, M. Montessori ugdymo metodas).
3. Gamtos pažinimas ir ugdymo(si) vertybinės nuostatos (kognityvinė, naudojimasis gamtos gėrybėmis, estetika, etika).

1 pav. Gamtamokslinio ugdymo modelis skirtingose ikimokyklinio ugdymo sistemose

Išryškinant Vilniaus lopšelio-darželio „Pasaka“ ugdymo programos savitumą, pateikiamas ugdymo turinio fragmentas (žr. 1 lentelė). Jame nurodomos ugdymo sistemos, kuriose demonstruojamas gamtamokslinis ugdymas pagal ugdytinas kompetencijas: pagal temas, atitinkančias ritmą, pagal edukacines erdves.

Gamtamokslinio ugdymo turinio fragmentas

Ugdymo sistemos		
Kūrybinis (kompleksinis) ugdymo metodas (pagal ugdytinas kompetencijas)	Valdorfo (Steinerio) pedagogika (pagal temas, atitinkančias metų ritmą)	M. Montessori ugdymo metodas (pagal sukurtas edukacines erdves)
<ul style="list-style-type: none"> ❖ Stebi, tyrinėja, prižiūri augalus artimiausioje aplinkoje ❖ Žaidžia, rūšiuoja, eksperimentuoja su gamtine medžiaga ❖ Ieško informacijos apie gamtą, jos reiškinius ❖ Palaipsniui suvokia gyvūnų gyvybės ratą ❖ Tyrinėja, atranda kuo panašūs ir kuo skiriasi gyvūnai ❖ Globoja, rūpinasi gyvūnija, savo augintiniais ❖ Ieško informacijos apie gamtos reiškinius ❖ Atkreipia dėmesį, pastebi klimato reiškinius ❖ Domisi dangaus šviesuliais: saule, mėnuliu, žvaigždėmis 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Geba pastebėti, atrasti reiškinius ir detales, būdamas gamtoje bei dalyvaudamas apdorojant derliaus gėrybes ❖ Geba stebėtis savo ir kitų atradimais, gamta ❖ Geba dirbti su medžiu, naudoti įrankius ❖ Geba dirbti su vilna: velti, formuoti ❖ Suvokia žvakės gamybos procesą – tirpimo ir kietėjimo dėsnius ❖ Geba formuoti iš vaško ❖ Išgyvena šalčio ir šilumos kontrastą ❖ Geba lipdyti iš sniego ❖ Geba formuoti iš molio ❖ Suvokia sėjos ir augalo atsiradimo iš sėklos procesą. Geba stebėti ir stebėtis. Išgyvena gamtos budimą ❖ Geba rūpintis augalais ❖ Geba stebėti augalus, vabdžius ❖ Žino sodo, daržo darbus ❖ Geba saugoti ir branginti gamtą. 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Analizuoja gyvybės atsiradimo žemėje juostą ❖ Pagal klasifikaciją rūšiuoja, derina augalų dalių korteles ❖ Stebi, tyrinėja, analizuoja augalų dauginimąsi ❖ Prižiūri augalų gyvybinę veiklą ❖ Analizuoja, derina gyvūnų kūno sandarą ❖ Ieško informacijos, analizuoja gyvūnų dauginimąsi, elgseną ❖ Domisi, stebi mėnulio fazes ❖ Pažįsta saulės sistemos narius ❖ Ieško informacijos, praktiniais darbais patiria gamtos mokslų pradmenis: chemijos, biologijos, zoologijos, anatomijos, fizikos, astronomijos ir t. t.

Gamtamokslinis ugdymas vyksta sistemingai, nuosekliai, prieinamai ir suprantamai. Akivaizdi gamtos pažinimo integracija į visas kitas vaiko veiklos sritis. Aktyviai veikdami (tyrinėdami, bandydami, eksperimentuodami, stebėdami ir pan.) gamtoje, vaikai įgyja mokslinių žinių, gebėjimų ir įgūdžių, kaupiama jų asmeninė patirtis.

Gamtos pažinimas ikimokyklinio amžiaus vaiko suvokimo sistemoje įtvirtina šias vertybines nuostatas:

- kognityvinę (pažinimo) (gamta suvokiama kaip tyrimo objektas);
- pragmatinę-ekonominę (žmogus naudojasi gamtos gėrybėmis);
- estetinę (gamta – grožio objektas);
- etinę (gamta – apsaugos objektas; egzistuoja pareigos, atsakomybės bei gyvenamosios aplinkos išsaugojimo būtinybė).

Remiantis šiomis nuostatomis formuojamas realistinis vaiko požiūris į gamtos reiškinius, ugdoma jo meilė gamtai bei estetinis požiūris, atsakomybė už gyvenamosios aplinkos išsaugojimą įgyjant gebėjimus rūpintis augalais, gyvūnais.

Išvados

Kiekviena ikimokyklinė įstaiga kuria savitą ugdymo programą, derina metodus bei būdus, kelia tikslus, atitinkančius vaikų, jų šeimų, artimiausios gamtinės aplinkos, bendruomenės poreikius. Vilniaus lopšelio-darželio „Pasaka“ Ikimokyklinio ugdymo programa atitinka vaiko prigimtinius, kultūrinius, etninius, socialinius, pažintinius poreikius, puoselėja mokymosi motyvaciją.

Pateiktame gamtamokslinio ugdymo modelyje atsispindi gamtos pažinimas įvairiose ugdymo sistemose, formuojamose vertybinėse nuostatose. Ugdytinės vertybinės nuostatos įpareigoja suvokti gamtos pasaulį kaip nedalomą ekosistemą, formuoja brandžios asmenybės nevirtotojišką požiūrį į gamtos teikiamas gėrybes, ugdo prisitaikymo, išgyvenimo, atsakomybės jausmo gamtoje būtinybę.

Ugdymo turinio fragmente išryškėja įstaigos programos savitumas ir gamtamokslinio ugdymo vientisumas. Gamtos pažinimo kompetencijos sklaida įvairiose ugdymo sistemose, kūrybingai (kompleksiškai) ugdant, taikant Valdorfo (Šteinerio) pedagogiką, M. Montessori ugdymo metodą, vyksta skirtingais pažinimo metodais ir būdais.

Ikimokyklinio amžiaus vaiko gamtos pasaulio vaizdas yra sinkretinis, visuminis. Ugdytinis, aktyviai veikdamas gamtoje, suvokia priklausomybės ir priešastingumo procesus, įgyja patirties, atsakingai taiko gamtotyros žinias, išbando, tyrinėja, patiria pažinimo ir atradimo džiaugsmą.

Literatūra

- Gasperkaitė V. (2000). M. Montessori filosofijos samprata. *M. Montessori idėjų svarba amžių sankratoje: straipsnių rinkinys*. Kaunas.
- Jankauskienė L. (2000). M. Montessori filosofijos poveikis vaiko asmenybei. *M. Montessori idėjų svarba amžių sankratoje: straipsnių rinkinys*. Kaunas.
- Metodinės rekomendacijos Ikimokyklinio ugdymo programai rengti* (2006). Vilnius.
- Šteineris R. (1998). *Vaiko ugdymas dvasios mokslo požiūriu*. Vilnius.
- Vilniaus lopšelio-darželio „Pasaka“ Ikimokyklinio ugdymo programa (2007).
- Žilienė D. (1997). *Žmogaus slėpiniai ir pedagogika*. Vilnius.

Summary

ASPECTS OF NATURALISTICAL TRAINING REFLECTED IN THE SYSTEM OF FORMAL EDUCATION

Danutė Plytnykienė, Ramunė Vėželytė

Vilnius Pedagogical University, Vilnius nursery kindergarden „Pasaka“

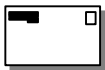
Pre-school institution is the first stage of formal education system in the Republic of Lithuania. Each institution creates its own particular education system, coordinates methods, raises tasks corresponding to the requirements of children, family, closest natural environment and society.

The report provides a naturalistical training model reflecting the nature study in various systems of education and in formation of cultural values. The report also underlines the fragment of training contents reflecting the particularity of institution's programme and the integrity of naturalistical training.

According to the analysed attitude of values the natural world is conceived as undivided and integral. Cultural values are engrained in children's senses on the basis of naturalistical training. This capacitates children to become mature personalities, thus being able to apply acquired knowledge and competences, to solve problems of every-day life, to cultivate self-confidence, to feel responsibility and to be able to adjust to the changeable environment.

Key words: programme of pre-school education, model of naturalistical training, fragment of training contents.

Received 12 January 2008; accepted 21 February 2009

Danutė Plytnykienė,

Lecturer at Vilnius Pedagogical University,
Studentų Street 39, LT-08106 Vilnius, Lithuania
E-mail: danaply@gmail.com
Website: <http://www.vpu.lt>

Ramunė Vėželytė,

Educator at Vilnius nursery kindergarden „Pasaka“
Žirmūnų Street 110, LT- 09123 Vilnius, Lithuania
E-mail: ramunewe@yahoo.com